

Anvendelse af variable afskrivningsregler som konjunktur- og finanspolitisk instrument.

Afskrivningsreglernes påvirkning af investeringstilbøjeligheden og dermed igen af konjunkturforløbet har rejst det spørgsmål, om det er muligt at anvende variable afskrivningsregler som et led i en konjunkturudlignende finanspolitik.

Den metode man i særlig grad har været inde på i diskussionen er en eventuel variation af den maksimalt tilladte afskrivningsprocent f.eks. således, at man i den aktuelle situation skulle sænke denne fra 30 til 20 %. Ved også at ramme de tidligere års investeringer virker denne metode skatteetisk vilkårlig. Yderligere kan den i det korte løb virke mod sin hensigt, på samme måde som den fra 1966/67 skete skærpelse af den maksimale lagernedskrivning fra 35 % til 30 % har stimuleret visse erhversdrivende til yderligere lagerekspansion for at opnå et »tilstrækkeligt« fradrag i indkomsten ved skatteopgørelsen. En anden mulighed er at indføre en regel om, at det sidste års investeringer kun kan afskrives med f.eks. en mindre procent i pågældende og eventuelt følgende år for først senere at gå ind i den almindelige afskrivningssaldo.

Såvidt jeg på nuværende tidspunkt kan skønne må den enkleste og mest effektive form være i stedet at indføre en investeringsafgift. En sådan investeringsafgift ville kunne anvendes som et led i en konjunkturudlignende politik. Den kan udmærket i nedgangstider gøres negativ, hvorved man vil kunne stimulere investeringerne i sådanne perioder. En yderligere fordel ved investeringsafgiften¹ fremfor variable afskrivningsregler forekommer det mig at være, at man derved i den almindelige skattepolitiske debat kan undgå en sammenblanding af spørgsmålet omkring den almindelige konjunkturpolitik og spørgsmålet om indkomstbeskatningsgrundlagets opgørelse, der er et skatteetisk problem.

*Gunnar Thorlund Jepsen**

DEN TYSKE INFLATION 1918-1923

1. Den tyske inflation i årene fra den første verdenskrigs afslutning i november 1918 frem til pengesystemets sammenbrud sidst i 1923 er en af de mest fascinerende perioder i Europas økonomiske historie. Derfor er det forbavsende, at emnet ikke oftere er blevet behandlet i den økonomiske faglitteratur, såvel i Tyskland som andetsteds. I slutningen af 1920'erne og i 1930'erne fremkom der enkelte oversigtsværker, der søgte at analysere udviklingen ved hjælp af økonomisk-teoretiske begreber. Der er tydeligvis nu behov for en omvurdering af de tyske erfaringer fra 1919-23 på baggrund af den voldsomme udvikling, som er sket i den økonomiske teori i de seneste tredive år. Det er meget glædeligt, at to danske økonomer med den foreliggende bog har leveret et i formen kortfattet, men indholdsmæssigt vægtigt og veloplagt, bidrag til en sådan omvurdering².

Bogen har det hovedsigte at bringe bedre balance i vurderingen af den tyske

1. Investeringsafgiften som finanspolitisk instrument har spillet en stor rolle i den svenske debat om disse ting. I perioden 1962-53 havde man i Sverige forskellige former for investeringskatter.

* Lektor, amanuensis ved Aarhus Universitet, cand. oecón.

2. Karsten Laursen og Jørgen Pedersen: *The German Inflation 1918-1923*. Skrifter fra Aarhus Universitets økonomiske Institut Nr. 18. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1964. 138 sider, pris 15.- fl.

Anvendelse af variable afskrivningsregler som konjunktur- og finanspolitisk instrument.

Afskrivningsreglernes påvirkning af investeringstilbøjeligheden og dermed igen af konjunkturforløbet har rejst det spørgsmål, om det er muligt at anvende variable afskrivningsregler som et led i en konjunkturudlignende finanspolitik.

Den metode man i særlig grad har været inde på i diskussionen er en eventuel variation af den maksimalt tilladte afskrivningsprocent f.eks. således, at man i den aktuelle situation skulle sænke denne fra 30 til 20 %. Ved også at ramme de tidligere års investeringer virker denne metode skatteetisk vilkårlig. Yderligere kan den i det korte løb virke mod sin hensigt, på samme måde som den fra 1966/67 skete skærpelse af den maksimale lagernedskrivning fra 35 % til 30 % har stimuleret visse erhversdrivende til yderligere lagerekspansion for at opnå et »tilstrækkeligt« fradrag i indkomsten ved skatteopgørelsen. En anden mulighed er at indføre en regel om, at det sidste års investeringer kun kan afskrives med f.eks. en mindre procent i pågældende og eventuelt følgende år for først senere at gå ind i den almindelige afskrivningssaldo.

Såvidt jeg på nuværende tidspunkt kan skønne må den enkleste og mest effektive form være i stedet at indføre en investeringsafgift. En sådan investeringsafgift ville kunne anvendes som et led i en konjunkturudlignende politik. Den kan udmærket i nedgangstider gøres negativ, hvorved man vil kunne stimulere investeringerne i sådanne perioder. En yderligere fordel ved investeringsafgiften¹ fremfor variable afskrivningsregler forekommer det mig at være, at man derved i den almindelige skattepolitiske debat kan undgå en sammenblanding af spørgsmålet omkring den almindelige konjunkturpolitik og spørgsmålet om indkomstbeskatningsgrundlagets opgørelse, der er et skatteetisk problem.

*Gunnar Thorlund Jepsen**

DEN TYSKE INFLATION 1918-1923

1. Den tyske inflation i årene fra den første verdenskrigs afslutning i november 1918 frem til pengesystemets sammenbrud sidst i 1923 er en af de mest fascinerende perioder i Europas økonomiske historie. Derfor er det forbavsende, at emnet ikke oftere er blevet behandlet i den økonomiske faglitteratur, såvel i Tyskland som andetsteds. I slutningen af 1920'erne og i 1930'erne fremkom der enkelte oversigtsværker, der søgte at analysere udviklingen ved hjælp af økonomisk-teoretiske begreber. Der er tydeligvis nu behov for en omvurdering af de tyske erfaringer fra 1919-23 på baggrund af den voldsomme udvikling, som er sket i den økonomiske teori i de seneste tredive år. Det er meget glædeligt, at to danske økonomer med den foreliggende bog har leveret et i formen kortfattet, men indholdsmæssigt vægtigt og veloplagt, bidrag til en sådan omvurdering².

Bogen har det hovedsigte at bringe bedre balance i vurderingen af den tyske

1. Investeringsafgiften som finanspolitisk instrument har spillet en stor rolle i den svenske debat om disse ting. I perioden 1962-53 havde man i Sverige forskellige former for investeringskatter.

* Lektor, amanuensis ved Aarhus Universitet, cand. oecón.

2. Karsten Laursen og Jørgen Pedersen: *The German Inflation 1918-1923*. Skrifter fra Aarhus Universitets økonomiske Institut Nr. 18. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1964. 138 sider, pris 15.- fl.

inflation ved at fremdrage de positive sider af udviklingen i de pågældende år og ved at sammenligne med det økonomiske forløb i andre lande. Hovedindholdet kan sammenfattes i en enkelt sætning: Vel var der inflation i Tyskland, men der var samtidig høj beskæftigelse og næsten fuld kapacitetsudnyttelse.

Denne tese bevises – eller sandsynliggøres, som man bør sige p.g.a. mangelen på pålidelige oplysninger om de relevante makroøkonomiske størrelser – i to interessante og stort set overbevisende kapitler (VII og VIII), som for anmelderen står som det vægtigste videnskabelige indslag i bogen. Forfatterne har ikke foretaget selvstændige empiriske undersøgelser i det statistiske materiale, men støtter sig til de tidsrækker og enkeltstående oplysninger, som er bragt i tidligere oversigtsværker. Anmelderen kan vanskeligt vurdere, om en mere dybtgående interesse for kildematerialet ville have kunnet underbygge fremstillingen. Under alle omstændigheder ville man være nødt til på flere væsentlige punkter at støtte sig til indirekte oplysninger og intelligent gætteri. Dette gør forfatterne med virtuositet.

Fremstillingen knytter sig på mange punkter til den omfattende monografi om den tyske inflation, som den italienske økonom Bresciani-Turroni udgav i 1931; en engelsk udgave fremkom i 1937 under titlen *The Economics of Inflation*. Forfatterne har akcepteret den af Bresciani-Turroni anvendte inddeling af de fem bevægede år fra våbenstilstanden til markstabiliseringen i seks underperioder, afgrænset indbyrdes af markante begivenheder, hvoraf de vigtigste var Versailles-traktatens underskrivelse i juli 1919 og det såkaldte London Ultimatum, som indeholdt de allierede magters specificerede krav om tyske reparationsbetalinger, i maj 1921. Herved falder forfatternes fremstilling i to dele: en kronologisk, hvor man ved hjælp af månedsstatistikken først og fremmest for valutakurser (papirmark per US dollar), priser og lønninger analyserer udviklingen i underperioderne, og en mere tværgående, hvor de øvrige oplysninger, især om produktionen og udenrigshandelen drages ind. Denne todeling har ikke skadet fremstillingen, idet forfatterne benytter de to dele til forskellige formål.

Løngabet.

2. I den kronologiske del er det især det analytiske udgangspunkt, der påkalder interesse. Den centrale rolle i fremstillingen er tildelt »løngabet«, dvs. forholdet mellem et indeks for lønniveauet i udlandet (repræsenteret ved USA) multipliceret med dollarkursen og et indeks for det tyske lønniveau. Ved slutningen af 1918 var løngabet 1,75, dvs. at lønnen i »udlandet« udtrykt i mark siden 1913 var vokset 75 pct. mere end det tyske lønniveau. Bevægelserne i løngabet analyseres ved hjælp af tre forklarende variable: 1) den relative produktivitetsudvikling, 2) den relative beskæftigelsesudvikling og 3) størrelsen af reparationsbetalingerne divideret med udlandets køb af fordringer (herunder sedler) lydende på mark. Det ligger i sagens natur, at der kun kan blive tale om en kvalitativ vurdering af sammenhængene. Ved krigsafslutningen kunne situationen således sammenfattes på følgende måde (p. 58): sammenlignet med 1913 var produktiviteten faldet mere i Tyskland end andetsteds, medens beskæftigelsesgraden var relativt højere. Disse to forhold måtte trække i retning af en udvidelse af løngabet gennem et fald i de tyske lønninger, en stigning i dollarkursen eller begge dele samtidig. Tendensen til en udvidelse af løngabet blev i nogen grad opvejet af, at udlændinge ved den kurs, der dannedes ved åbningen af valuta-transaktionerne omkring nytår 1919 – marken var da sunket til halvdelen af sin pariværdi fra 1913 – var villige til at foretage opkøb af mark i tillid til, at førkrigspariteterne ville blive retableret helt eller delvis.

Disse forventninger blev rystet af flere begivenheder: undertegnelsen af Versailles-traktaten i juli 1919 med dens endnu uspecificerede bestemmelser om tyske reparationsbetalinger, specifikationen af disse i de allieredes London-ultimatum og de begyndende betalinger, samt endelig afståelsen af Øvre Schlesien til Polen i oktober 1921; efter denne sidste begivenhed mistede selv de mest trofaste udenlandske spekulanter tilliden til, at marken ville blive stabiliseret, endsize revalueret. De forgæves forsøg fra tysk side på at opnå moratorieordninger og den fransk-belgiske besættelse af Ruhr i januar 1923 satte yderligere fart i spekulatoren, og løngabet voksede i stærk fart til trods for, at de tyske lønninger med stadigt kortere forsinkelse blev reguleret opad efter udviklingen i priser og valutakurser. I disse senere faser af den tyske inflation spillede den relative produktivitet- og beskæftigelsesudvikling en mindre rolle for udviklingen i løngabet, omend den fortsatte tendens til højere beskæftigelsesgrad i Tyskland frem til udgangen af 1922 end andetsteds, som forfatterne i de senere kapitler påviser, bidrog til at øge løngabet yderligere.

Forklaringen af løngabet er kun en enkelt, omend den centrale, sammenhæng i den økonomiske struktur bestående af ti skitserede relationer, som forfatterne anvender i analysen. Andre vigtige relationer er eksport- og importfunktionerne, der antages at indeholde de samme tre argumenter (løngabet og relativ produktivitet- og beskæftigelsesudvikling), og pengelønsfunktionen. Om denne sidste siges det, at udviklingen i de tyske pengelønninger frem til midten af 1922 kunne beskrives »fairly well« af udviklingen i beskæftigelsesgrad og detailpriser, medens valutakurserne efter dette »came into use more or less« som reguleringsgrundlag i stedet for de indenlandske priser (p. 48). Eftersom denne relation er af væsentlig betydning for vurderingen af løngabteorien og dermed for hele analysen, og der i øvrigt findes månedlige oplysninger om udviklingen, er det beklageligt, at forfatterne er blevet stående ved et så vagt, kvalitativt udsagn. Det samme gælder den yderst summariske omtale af bestemmelsen af det tyske prisniveau. Forfatterne har med deres kvalitative diskussion givet en plausibel fortolkning af vigtige dele af inflationsprocessen, men de kunne have underbygget deres løn- og prisdannelsesteori med en selvstændig empirisk undersøgelse.

Betalingsbalanceteori contra kvantitetsteori.

3. I kapitel III, hvori datidens og visse af eftertidens teoretiske forklaringer af den tyske inflation gennemgås, skitseres to hovedsynspunkter: betalingsbalanceteorien og kvantitetsteorien¹. Den første, der har forfatterens sympati, og som lægges til grund for deres formulering af det ovennævnte system af relationer, tillægger underskuddet på de løbende poster på Tysklands betalingsbalance den afgørende rolle som inflationskilde. Dette underskud var fremkaldt dels af det voldsomme importbehov sammenholdt med de begrænsede eksportmuligheder, dels af udlandets krav om store reparationsbetalinger. Det pressede den frie markkurs på de udenlandske valutaer op, og gennem importpriserne det indenlandske prisniveau; lønniveauet fulgte så efter og eliminerede fordelene ved den stadige devaluering af marken. Denne betalingsbalanceteori havde nogle tilhæn-

1. Fra et teoriehistorisk synspunkt forekommer denne gennemgang anmelderen at være vel summarisk, selv om hovedsynspunkterne er trukket op. Det er således ejendommeligt, at forfatterne ikke har anvendt den indgående analyse af den tyske inflationsdiskussion, som er givet i H. S. Ellis: *German Monetary Theory 1905-1933*, Cambridge, Mass., 1934, især Part III.

gere i Tyskland, bl.a. Karl Helfferich, og den var ikke upopulær i ledende politiske kredse og i Reichsbank, fordi den placerede ansvaret for udviklingen der, hvor man helst så det placeret, nemlig hos de udenlandske regeringer, der krævede de store reparationsbetalinger.

Det fremherskende synspunkt var imidlertid kvantitetsteoretisk: den primære inflationskilde var underskuddet på statsfinanserne og Reichsbanks seddeludstedelsespolitik – eller mangel på sådan gennem dens praktisk talt ubegrænsede diskonteringsfaciliteter. Dette synspunkt, som deles af bl.a. Bresciani-Turroni, suppleredes i datiden ofte af en teori om, at myndighederne i den svage Weimar-republiks første år i realiteten var domineret af ledende kredse i erhvervslivet, som så deres fordel i at lade inflationen fortsætte, dels for at vise udlandet, at kravet om reparationsbetalingerne var uigennemførligt, dels for at skubbe byrderne over på andre befolkningsgrupper og i særdeleshed på deres kreditorer.

Forfatterne vender sig skarpt mod såvel denne sammensværgelsesteori som mod den kvantitetsteoretiske opfattelse. Det forekommer anmelderen, at det ikke lykkes dem på overbevisende måde at tilbagevise de nævnte opfattelser. Hvad angår sammensværgelsesteorien hævder de for det første, at den førte politik var præget af uvidenhed og misforståelser snarere end af klasseinteresser, og for det andet, at den faktiske penge- og finanspolitiske passivitet var i langt større befolkningsgruppers interesse, end man dengang forestillede sig. At dokumentere den første påstand ville kræve en dybtgående undersøgelse af myndighedernes handlinger og udtalelser og af hele den politiske magtstruktur i Weimar-republikken. Forfatterne lægger klogeligt end ikke op hertil; i det hele taget må man vel spørge, hvor relevante disse historiske motivationer ville være for undersøgelsen. Det andet punkt – den vidt udbredte fordel af og således interesse i den førte politik – må siges at være sandsynliggjort i kapitlerne om produktion, beskæftigelse og indkomstfordeling, jfr. nedenfor, men det udelukker jo ikke, at det var industrilederne, der havde set fordelene ved inflationen og gjort deres indflydelse gældende for at holde den i gang.

Kvantitetsteorien forekommer åbenbart forfatterne så indlysende utilstrækkelig, at den ikke bør underkastes nogen egentlig prøvelse. Dette synspunkt kan vel også forsvares, hvis man alene har den naive kvantitetsteori for øje, ifølge hvilken manipulation af pengeforsyningen alene giver sig udslag i prisniveauet, men ikke i det realøkonomiske forløb. Der er derimod intet i den tyske inflation eller i de oplysninger, som forfatterne fremlægger om denne, der tyder på, at en mere moderne udgave af kvantitetsteorien er uanvendelig som analytisk metode.

Ved moderne kvantitetsteori forstås her, at det er muligt og frugtbart for normale perioder såvel som for inflationer at opstille en simpel og nogenlunde stabil sammenhæng mellem de samlede pengeindkomster og pengemængden. Den førte pengepolitik er i denne forstand altid en medvirkende årsag til forløbet, og man kunne ønske sig, at forfatterne – især da de synes at dele denne erkendelse – havde vist udviklingen i pengeforsyningen og dens sammenhæng med indkomst- og prisudviklingen noget mere opmærksomhed. Man savner også herunder en omtale af Philip Cagan's pionerundersøgelse¹ af såvel den tyske som

1. The Monetary Dynamics of Hyperinflation, Chapter II i Milton Friedman: *Studies in the Quantity Theory of Money*, Chicago 1956. Cagan's undersøgelse af kvantitetsteoriens anvendelighed i inflationsperioder er siden fortsat og forbedret i en endnu upubliceret bog af Maurice Allais: *Une nouvelle formulation de la théorie quantitative de la monnaie*, Paris 1966.

andre hyperinflationer med anvendelse af den moderne kvantitetsteoris analyseapparat. Det er synd, at forfatterne har foretrukket at nedgøre en forældet og skematisk opfattelse frem for at anvende egnede pengeteoretiske metoder på analysen af den tyske inflation og pengepolitik.

Heroverfor vil forfatterne sandsynligvis hævde, at det slet ikke interesserer dem, om man ved hjælp af mere forfinede kvantitetsteoretiske ræsonnementer kan nå til en ret præcis forklaring af udviklingen i forskellige monetære størrelser. Hvad de har ønsket har især været at minde om faren ved den mere populære og håndfaste kvantitetsteori, der nød en vis anseelse i datiden, i et samfund, hvor lønnen ikke er bevægelig nedad. Det er selvfølgelig legitimt at diskutere disse bredere og vagere problemer; det er blot synd, at disse spørgsmål i den grad har lagt beslag på forfatternes opmærksomhed, at de ikke har taget sig tid til at vurdere de problemer, som de kunne have udtalt sig om med større videnskabelig vægt.

Den realøkonomiske udvikling.

4. Bogens tyngdepunkt ligger efter anmelderens mening som nævnt i forsøgene på at vurdere den realøkonomiske udvikling. Denne træder langt tydeligere frem end hos Bresciani-Turroni eller i andre tidligere fremstillinger, måske fordi forfatterne ikke som deres forgængere føler sig forpligtet til at fremkomme med en række mere eller mindre relevante personlige indtryk fra datidens Tyskland. Til gengæld udnyttes og sammenstilles de foreliggende oplysninger med dristighed, men redelighed. Beregningerne er ofte »extremely rough«, som forfatterne flere steder fremhæver, men man ville nødig have undværet dem.

Den realøkonomiske udvikling, som herunder afdækkes, giver unægtelig et korrektiv til den almindelige opfattelse af de første fem efterkrigsår. Slutresultatet af de mange udregninger er, at realindkomsten til og med 1922 udviklede sig stort set lige så gunstigt (eller ugunstigt) i Tyskland som i UK og kun lidt dårligere end i USA. I alle tre lande skete der et fald i realindkomsten pr. indbygger sammenlignet med 1913, men det er bemærkelsesværdigt, at faldet i Tyskland trods de mere udbredte krigsødelæggelser ikke blev væsentlig større end andetsteds. Årsagen er, at medens den høje beskæftigelse i Tyskland blev fastholdt frem til begyndelsen af 1923, blev den i de fleste andre lande bragt til ophør af den kraftige stramning af den økonomiske politik, som gennemførtes omkring årsskiftet 1919-20 for at bremse en stærk prisstigningsbølge. Ser man isoleret på året 1921, som for Tyskland var det bedste af de fem år under inflationen, var ikke blot beskæftigelsesgraden højere der end andetsteds; faldet i realindkomst pr. indbygger siden 1913 var betydeligt mindre.

Den lære, som forfatterne uddrager heraf, er lige så vigtig som den er tydelig: Tyskland tabte ikke i disse fem år ved at tillade inflation sammenholdt med den udvikling, som det ville have oplevet ved at følge datidens og sejherrernes økonomisk-politiske ortodoksi. Det betyder naturligvis ikke, at den faktiske udvikling af forfatterne anses for den bedst tænkelige. Endnu bedre ville det selvsagt have været, om den samme realøkonomiske udvikling kunne have været fastholdt uden inflation. Stabilitet og fuld beskæftigelse kunne imidlertid efter forfatternes mening ikke have været forenet ved anvendelsen af penge- og finanspolitiske midler, men kun gennem en kontrol med pengelønningerne. Dette er muligvis rigtigt, men præmisserne har i alt fald ikke overbevist anmelderen. At henvise til, at penge-reformen, der afsluttede inflationen, havde katastrofale følger for beskæftigelsen og realindkomsterne, er ikke tilstrækkeligt. Inflationen var da gået så vidt, at

opbremsningen måtte blive meget hård. Det giver således forfatterens vurdering en klar bias, at deres analyse standser inden markstabiliseringen; den førte politik eller mangel på sådan må bedømmes også på sine eftervirkninger. Deres kommentarer vedrører endog i de fleste tilfælde kun årene til og med 1922; i 1923 faldt beskæftigelse og produktion kraftigt, dels som følge af besættelsen af Ruhr, dels p.g.a. den akcelererende inflation.

5. Som mål for den samlede velfærd bør realindkomsten suppleres med en analyse af ændringer i produktionens sammensætning og i indkomstfordelingen. Disse punkter tages op i to særlige kapitler (VIII og X). De fleste tidligere fremstillinger af den tyske inflation har hæftet sig stærkt ved forskydningen fra forbrugsvarer- til investeringsvareproduktion og inflationens omfordeling af indkomster fra lønmodtagerne og de passive kapitalister til selvstændige erhvervsdrivende. Forfatterne gennemhuller mange af disse tidligere forestillinger. At der skete en vis forskydning i produktionens sammensætning til fordel for investeringsvarerne er ubestrideligt; det anslås, at investeringerne i 1919-22 var af godt og vel samme størrelse som i 1913, således at hele nedgangen i realindkomsten – knap 10 pct. i gennemsnit for de fire år – faldt på forbruget. Men det er trods alt en mindre dramatisk forskydning end den, som tidligere forfattere har forestillet sig. Hvad angår forbruget af fødevarer tilbagevises den bl.a. af Angell fremførte påstand om udbredt mangel på fødevarer, højere børnedødelighed etc. At der skete en substitution over imod billigere fødevarer som brød og kartofler er imidlertid klart.

Endnu interessantere forekommer analysen af indkomstfordelingen. Her findes kun sparsomme oplysninger, men forfatterne fremfører en række gode argumenter for, at tidligere analyser har overvurderet de skadelige sociale følger af inflationen. Nok skete der en omfordeling fra lønmodtagere til selvstændige, og nok blev disse sidste befriet for deres gæld og mange kreditorer ruineret, men sammenlignet med den tilstand af underbeskæftigelse, som en oktodoks penge- og finanspolitik formentlig ville have fremkaldt, var det ret små grupper, der klart tabte på inflationen: de højere tjenestemænd og funktionærer, der gled langt bagud i lønudviklingen, og de ældre blandt de passive kapitalister, som ikke kunne opveje tabet af formue ved at vende tilbage til arbejdsstyrken. For et betydeligt antal sparere lykkedes det at omplacere formuen fra fordringer til mere værdisikre aktiver, og mange kunne under de gunstige beskæftigelsesforhold supplere formueindtægterne med anden indkomst. Dette udelukker naturligvis ikke, at inflationen blev følt som et utåleligt socialt onde, fordi den ramte sine – omend relativt få – ofre så hårdt.

Forfatterens konklusioner.

6. Det er således på mange punkter et nyttigt korrektiv til den gængse opfattelse af den tyske inflation, der gives af forfatterne. Så langt har de læserens overvejen- de, om ikke udelte sympati. Den sættes derimod på en hård prøve i det indledende kapitel, hvor undersøgelsen søges placeret i en større og aktuel sammenhæng. Forfatterne angiver det her som undersøgelsens formål at angribe den ortodokse tænkning i den økonomiske politik, som prægede mellemkrigstiden og som efter inflationens kulmination også blev påtvunget Tyskland i form af Schacht's markstabilisering. Heri kan man endnu følge forfatterne som gode disciple af Keynes. Men når de derefter retter et voldsomt angreb også på den økonomiske politik i en række europæiske lande siden anden verdenskrig og især på den tyske møntreform fra 1948, går de over gevind. At enkelte udtalelser i de første efterkrigsår havde et forsigtigt præg, der undertiden kunne antage karakter af det komiske, skal ikke

bestrides, ligesom det må indrømmes, at der stadig høres røster i USA, der udtaler sig i anakronistiske vendinger om virkningerne af budgetunderskud og lempelig pengepolitik. Det afgørende må imidlertid være, at disse synspunkter ikke har nogen væsentlig indflydelse, samt at den faktiske politik ikke kan siges at have været udpræget ekspansionsfjendtlig. At hævde, at dette sker med dårlig samvittighed, som forfatterne gør det, synes noget anstrengt, eftersom der tydeligvis er sket en meget kraftig forskydning i den økonomisk-politiske målsætning, selv i sådanne højborges af ortodoksi og konservatisme som de kontinentaleuropæiske centralbanker. At forfatterne som et eksempel på vildfarelserne i den traditionelle inflationsbekæmpelsespolitik nævner udviklingen i Danmark frem til 1957, turde også være en noget forgrovet fremstilling af kendsgerningerne. Ikke blot var det betalingsbalanceligevægt frem for stabile priser, der var den afgørende målsætning; det er også vanskeligt at frakende de daværende regeringer viljen til at føre en ekspansiv politik. Strukturelle vanskeligheder, især i udenrigshandelen, gjorde det imidlertid meget vanskeligt at fastholde en sådan politik.

Alt i alt forekommer det derfor anmelderen, at forfatterne på dette punkt er mange år for sent på færde; deres appel er blevet hørt. Da den kritik, som de fremsætter med løftet pegefinger, ville kræve en langt udførligere argumentation end den givne, burde den være udeladt. Forfatternes konklusioner med henblik på aktuelle problemer er mindre revolutionerende, end de selv tror; de må vel være tilfredse med, at man i praksis har akcepteret deres afsluttende konklusion (p. 127) uden at kræve den proklameret i centralbankchefernes og finansministrenes taler ved enhver given lejlighed:

»If a control of wages is not possible, inflation should be tolerated, because the sacrifice of employment opportunities necessary to curb it would reduce production more than would inflation.«

7. Det er en spændende og veloplagt bog, Karsten Laursen og Jørgen Pedersen har skrevet. Den vil gøre krav på betydelig opmærksomhed ikke blot her i landet som en anvendelse af den analytiske metode, som Jørgen Pedersen fremlagde i sin store bog *Pengeteori og pengepolitik* fra 1944, men også blandt økonomiske historikere og økonomisk-politisk interesserede i Tyskland og andre steder i udlandet som en inspireret fremstilling af den tyske inflation. Af hensyn til dette internationale publikum er det imidlertid beklageligt, at bogens sproglige form ikke står mål med indholdet. Sproget virker tungt og til tider ubehjælpeligt¹, og der er en række direkte fejl, uden at dette dog kan siges at give anledning til egentlige misforståelser. Hertil kommer, at der er mange trykfejl og mindre unøjagtigheder i ortografien – ved en løselig optælling op imod 100 på ikke mange flere sider. En regnefejl i tabel 12, p. 86, vedrørende USA's nationalindkomst for 1921 burde også være opdaget, så meget mere som fejlen gentages i teksten. Denne manglende afpolering af teksten giver bogen et præg af overfladiskhed, der uundgåeligt blander sig med det mere positive indtryk, som selve fremstillingen efterlader.

Niels Thygesen*

1. Når forfatterne enkelte steder holder sig ret nær til en tidligere fremstillings ordlyd, mærkes det straks, at sproget forbedres; et eksempel er passagen om afståelsen af Øvre Schlesien, p. 64, der ligger meget tæt på teksten i Angell: *The Recovery of Germany*, New Haven 1929, p. 24.

* Lektor ved Københavns Universitet, cand. polit.